

Дробот О. В.

доктор психологічних наук, професор кафедри педагогіки та психології
професійної освіти Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

Митрофанова С. С.

аспірантка кафедри психології та педагогіки ПВНЗ «Університет сучасних
знань», м. Київ, Україна

СМИСЛОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ: ДИНАМІКА СТАНОВЛЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто природу життєвих смислів особистості у віковому аспекті: соціокультурна детермінація смислу, джерела походження, системний характер, функції регуляції практичної діяльності, зумовленість смислів особистим досвідом, динамічну змінність та непрявленість смислів, роль суб'єкта в породженні смислів.

Drobot O.V., Mitrofanova S.S. MEANING SPHERE OF PERSONALITY: FORMATION DYNAMICS

Abstract. This article analyzes the nature of personality's life senses in the age-related aspect: sociocultural determination of sense, sources of origin, systemic character, practical activity regulation functions, causation of senses by personal experience, dynamic variability and non-manifestation of senses, role of a subject in conceiving senses.

Смисл – це виражене ставлення суб'єкта до явищ об'єктивної дійсності, до змін навколишнього світу, до власної діяльності та вчинків інших, до результатів творчості тощо (Леонт'єв, 1999). Прагнення смислу виступає однією з найважливіших потреб людини, задоволення якої визначається можливістю взяти на себе відповідальність, вірою у здатність здійснювати контроль над своєю долею. Ключовим показником наявності особистісного смислу є осмисленість життя, тобто осмисленість минулого, теперішнього і майбутнього, наявність життєвих цілей, переживання індивідом значущості свого життя (Агафонов,

2003). Осмисленість життя є необхідною і достатньою умовою розвитку гармонійного розвитку особистості. Суб'єкт життєдіяльності самостійно вирішує, в якому напрямку вибудовувати своє існування, але кожен прагне зробити це існування осмисленим і цінним.

Проблема смислу життя належить до низки міждисциплінарних проблем, оскільки входить до традиційних проблем філософії, теології, художньої літератури та естетики, в яких передовсім аналізується змістова сторона смислу. Смысл життя – це психологічна реальність, незалежно від того, в чому конкретно для людини вона полягає. При цьому питання «в чому полягає смысл життя» не входить в компетенцію психології: у психології вивчається смысл життя з точки зору його впливу на життя людини, а також психологічна причина втрати і різних шляхів, якими людина набуває нових смислів (Пелипенко, 1999).

Різниця між особистісним і життєвим смыслом може бути проілюстрована прикладами неадекватного відображення життєвого смыслу в особистісному, що проявляється в перебільшенні або зниженні суб'єктивно сприйнятої значимості об'єкта чи явища порівняно з його об'єктивною роллю в житті суб'єкта. Поняття життєвого смыслу завжди співвідноситься з конкретною психологічною реальністю, з певною феноменологією, яка ілюструє специфічну функцію особистісного смыслу, що полягає в презентації суб'єкта в образі ролі і місця відображених об'єктів явищ дійсності в його життєдіяльності.

За словами О.М. Леонтьєва, життя будь-якої людини, спрямоване на досягнення чогось, об'єктивно має смысл, який може і не усвідомлюватись (Леонтьєв, 1975). У феноменологічному аспекті смысл життя визначається як більш чи менш адекватне переживання інтенційної спрямованості власного життя (Леонтьєв, 1999). Із психологічної точки зору головним є не усвідомлене уявлення про смысл життя, а насиченість повсякденного життя реальним смыслом. Саме об'єктивна спрямованість життя несе в собі істинний смысл, а будь-які спроби сконструювати собі смысл життя інтелектуальним актом приречені на провал. Разом з тим життєві ситуації можуть ставити перед людиною завдання на

усвідомлення і формування смислу свого життя, що означає цілком або частково переоцінити своє життя (Леонт'єв, 1999).

Огляд існуючих психологічних теорій дозволив виділити такі характеристики досліджуваного явища: існує зв'язок смислу зі значущістю для суб'єкта певних об'єктів, явищ, дій; соціокультурна детермінація смислу: смисл предмета чи дії зумовлений його місцем в широкому контексті відносин між суб'єктом і світом; джерелами смислів є потреби, мотиви та інтенції суб'єкта – зв'язна ланка між особистістю і дійсністю; смисли зумовлені унікальним досвідом та біографією суб'єкта; активна роль самого суб'єкта в породженні смислів; смисли ситуативно змінні і залежать від актуального стану суб'єкта; без смислу неможлива активність, адже він виконує функцію регуляції практичної діяльності; відсутність смислів може призвести до захворювання; смислові утворення не існують ізольовано, а утворюють єдину систему; смисл не завжди поняттєво репрезентований, не завжди усвідомлений і не може бути чітко виражений доступними засобами.

Сензитивним періодом для розвитку смислів виступає юнацький вік, коли закладаються основні компоненти особистості, що вважається психологічними умовами вступу в самостійне, доросле життя. Потреба у смислі життя характеризує дорослі форми поведінки, і тому є ключовою у вивченні процесу дорослішання особистості, становлення її людського Я. Не зважаючи на всі суб'єктивні труднощі, пошуки смислу життя несуть у собі високий позитивний потенціал: виробляється світобачення, покращується розуміння зовнішнього світу, розширюється система цінностей (Столин, 1982).

Всі норми і цінності юнаків черпаються з культури дорослих: засвоєння цінностей дорослих сприяє досягненню певної зовнішньої незалежності, утвердження свого Я і формування особистісних смислів. На перший план у самовизначенні виступає механізм інтеграції. З одного боку, роздуми про себе і про своє призначення ведуть юнака до пошуку смислу життя, що сприяє інтегруванню вимог різних сфер життєдіяльності і надає їм цілісного характеру. З іншого боку, актуальними для психічного розвитку стають завдання незалежного

існування. Для їх здійснення необхідні вміння і навички організації свого соціального життя, в тому числі вміння приймати відповідальні рішення. Виникає потреба інтегрувати свої можливості і здібності, максимально мобілізувати їх у відповідності до усвідомлених цілей життя і набутих смислів.

Таким чином, психологія вивчає, як і під впливом яких обставин і факторів відбувається формування смислу життя в індивідуальному розвитку, як сформований смисл життя або переживання його відсутності впливає на життєдіяльність і свідомість особистості. Особистісний смисл об'єктів і явищ дійсності є складовою образів сприйняття і представлення відповідних об'єктів і явищ, яка відображає їх життєвий смисл для суб'єкта і презентує його суб'єкту через емоційне забарвлення образів і їх трансформацій. Система ціннісних орієнтацій визначає смислову сторону спрямованості особистості і становить основу її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, життєву концепцію й «філософію життя».

Література

Агафонов А. Ю. Основы смысловой теории сознания Санкт-Петербург: Речь, 2003. 296 с.

Братусь Б. С. Смысловая вертикаль сознания личности. *Вопросы философии*. 1999. № 11. С. 81–89.

Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат, 1975. 262 с.

Леонтьев Д. А. Психология смысла : природа, строение и динамика смысловой реальности. Москва : Смысл, 1999. 487 с.

Пелипенко А. А. Смыслогенез и структуры сознания (культурологический поход). *Мир психологи*. 1999. № 1(7). С. 141–146.

Столин В. В. Личностный смысл: строение и форма существования в сознании. *Вестник МГУ. Сер. 14. Психология*. 1982. № 3. С. 38–47.